

Ob bistrem potoku je (bil) mlin ...

Podpisana Zinka Mikuž, roj. Umek 16. 10. 1920 v Vrhku št. 1 pri Tržišču, sedaj stanujoča v Prestranku pri Postojni. V moji visoki starosti hitijo moje misli nazaj, v moja otroška in mladostna leta, ki sem jih preživela doma v Dolini, sedaj imenovanem Vrhek-u ob rečici Hinji, kjer so se neutrudljivo vrtela mlinska kolesa našega mlina. S temi mislimi bom opisala, v kolikor mi še spomin dopušča, nakratko "življenje" in delo našega mlina v preteklih letih, ko je še deloval in kljuboval v dobrih in slabih časih.

Po pripovedovanju našega deda, Umek Franca so imeli mlin in žago pri hiši že davno pred prvo svetovno vojno, za letnico ni vedel. Ker se je njegova družina razšla že pred prvo svetovno vojno (pet sinov in dve hčeri), ustvarili so si vsak svoj dom in družino, razen najstarejšega, ki je ostal samski in živel proč od doma in najmlajšega sina (20 let), ki je padel med 1. svetovno vojno na ruskem bojišču. Babica je tudi umrla pred prvo svetovno vojno, tako da je ded ostal doma sam. Žaga ni več delovala, ded si je poleg posestva obdržal le mlin za lastno preživetje.

Moj oče je imel svojo krojaško delavnico v Hrastniku, kjer si je ustvaril svojo družino, že od leta 1910. Moja mama je bila šivilja; skupaj z očetom imela obrt in delavnico za ženska in moška oblačila. Delo jima je dobro uspevalo, imela sta lepo in urejeno življenje, dokler ni nekega dne prišel ded na obisk z željo, da naj moj oče prevzame dedovo domačijo z mlinom, ki mu jo želi takoj izročiti. Zakaj njemu? Saj so še drugi dediči? Nihče noče prevzeti, moleduje ded. Po večkratnih dedovih prošnjah se je oče usmili in prevzel uradno dedovo domačijo z mlinom, čeprav se mama ni strinjala z očetovo odločitvijo. Za oba moja starša je bila odločitev prevzema dedove domačije težka, vendar človekoljubna, saj sta s tem rešila deda pred upniki in rubeži, njemu pa zagotovila streho nad glavo ter varno in mirno življenje. Toda kmalu po preselitvi mojih staršev iz Hrastnika v Vrhek leta 1914 je izbruhnila prva svetovna vojna. Očeta so vpoklicali, mama je ostala z dedom in zadolženim posestvom ter tremi otročki – hčerkicami v starosti od treh mesecev do štirih let. Ded je delal v mlinu, da so imeli kruh, mama pa je krepko delala in skrbela za družino.

Leta 1918 se je končala prva svetovna vojna. Minilo je tudi dolgih pet let, ko se je končno vrnil moj oče živ in zdrav iz italijanskega ujetništva domov k družini v jeseni, 11. novembra 1919. leta. Prvo noč doma, ga je prebudil močan vihar, ki je razkril streho na hiši in mlinu. Prvo jutro se je začelo s skrbjo, kje dobiti opeko strehe na hiši. Tudi mlin je bil potreben popravila in obnove. V mlinu so namestili nove mlinske kamne in obnovili zunanja mlinska kolesa. Imeli smo tudi "stope" za proseno kašo in ješprenj. Po nabavi električnega stroja za obdelavo prosene kaše in ješprenja, "stope" niso delovale več. "Stope" so bile v posebni stavbici na drugi strani Hinje ob mlinu, do njih je vodil mostiček čez vodo.

Ko se je ded upokojil, je prevzela mlinarsko delo začasno moja mama, dokler niso dobili v službo poklicnega mlinarja. Delo v mlinu je lepo uspevalo, kmetje iz bližnjih in oddaljenih vasi, naprimer iz Polja, Vrhka, spodnjih in gornjih Vodal, Marendola, Malkovca, Sladič vrha in drugi so radi prinašali in z vprežnimi vozmi vozili žito v naš mlin. Veliko se je mlelo pšenice za lepo, belo moko, za pogačo in potico ter rž, ječmen, in ajdo za kruh in žgance.

Poleti je bilo delo v mlinu lepo in prijetno, posebno, če ni bilo suše, je bilo dovolj vode, da je poganjala vsa tri mlinska kolesa.

Težave so nastale pozimi, ko je bilo mrzlo do $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$ in je voda zamrznila, mlinska kolesa so bila z ledom ovita in se niso mogla vrteti, takrat je bilo treba s kladivo in sekirico obtolči led s kolesa in z vročo vodo – kropom oblivati led s kolesa, da se je zavrtelo vsaj za nekaj ur na dan. To se je ponavljalo vsak dan, dokler ni zima popustila. Spomladi leta 1925, v začetku maja, se je v zvezi z mlinom zgodila huda nesreča – tragedija, ki je zarezala globoko in bolečo rano vsej naši družini. Smrtno se je ponesrečil sinek edini bratec (še ne triletni) Ivanček v trenutku, ko je stekel za starejšo sestro, ko je šla k studencu po vodo na drugo stran Hinje; spotaknil se je na mostičku pri mlinu in padel v korito z vodo, ki ga je odnesla pod vrteče mlinsko kolo. Bratec je bil takoj mrtev. Mlinsko kolo se je ustavilo. Moj oče je stekel k mlinu, da bi ugotovil, zakaj se je kolo samodejno ustavilo. Takrat je zagledal zlate kodre sinkovih las, ki so plavali izpod kolesa, zgrožen je obupano zakričal: »otrok pod kolesom!«. Takrat še nisem imela pet let, pa se še danes spomnim tistega pretresljivega krika! Ljudje so se nabrali ob mlinu in takoj pomagali reševati očetu tako, da so z lesenim drogom dvignili kolo toliko, da so komaj potegnili trupelce izpod njega. Ljubljenega bratca in sineka ni bilo več. Za njim je ostala neizmerna žalost in praznina! Veliko žalost, bolečino in praznino v družini, je nekoliko ublažilo rojstvo novega bratca Vidka, ki se je rodil poleti istega leta.

Spominjam se še enega neprijetnega dogodka, ko so gradili jez na Hinji. Stari jez je bil dotrajan, na več mestih je puščal, voda je uhajala drugod, primanjkovalo jo je za vrtenje koles pri mlinu. Delavci so začeli graditi novi jez septembra l. 1928, proti koncu istega meseca so bila dela končana. Oče je plačal delavcem račun za opravljeno delo in jih v hiši pogostil z jedačo in pijačo, imeli so "Likof", kot so takrat rekli. Še predno so se delavci poslovili, se je nebo pooblačilo, prišla je nevihta, s hudim neurjem in poplavo. Deroča voda je v trenutku pretrgala novozgrajeni jez čez sredino in ga odnesla. Jezu ni bilo več. Delavci in oče z družino smo nemočno gledali, ko je pred našimi očmi podivjana voda odnesla ves trud in strošek. Ponovno je bilo treba graditi jez, bolj stalnega, močnega da bo kljuboval in zdržal v neurju in poplavih. Ko je bil jez ponovno zgrajen še isto jesen, je bilo dovolj vode, da je poganjala vsa tri mlinska kolesa, ki so se še dolgo vrtela in mlela žito za domačo porabo in za klijente.